

батьки повинні бути свідомі важливості запобігання булінгу та підтримки підлітків з особливими освітніми потребами, щоб сприяти їхньому психологічному та соціальному розвитку.

Література:

1. Булінг та толерантність у закладах освіти під час війни: дослідження (листопад 2023–січень 2024 рр.). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/reform/92534/>. (Дата звернення 10.09.2024 р.)
2. Вакулик І. Студіювання досліджень щодо поняття «булінгу» та його видів. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 1, No. 5, 2022, pp. 21-27. doi: 10.46299/j.isjel.20220105.03.
3. Щамбура Ю. Дослідження особливостей булінгу серед підлітків з особливими освітніми потребами в умовах навчального закладу. *Науковий вісник СНУ імені В.О. Сухмлинського*. Психологічні науки. 2018. №2 (20). С. 96–103.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ВІКТИМНОСТІ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ НАШОЇ ДЕРЖАВИ

Єсіна Н.О., к. п. н., доцент

Esinanata81@gmail.com

*Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди*

Актуальність дослідження. Проблема профілактики віктимності дітей та підлітків є однією з актуальних на сучасному етапі існування і розвитку нашої держави. Сьогодні в Україні продовжує зберігатися криміногенна ситуація, яка містить чимало загроз і небезпек, що вимагає від людини пильності, обачності, розумної обережності. Погіршується ця ситуація тим, що українці переживають повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави, що позбавляє українське суспільство перспектив встановлення в недалекому майбутньому соціальної рівноваги, добробуту і благополуччя.

Отже, перед державою та суспільством стало найактуальніше і соціально значуще завдання - пошук шляхів зниження росту віктимності серед дітей та підлітків та підвищення ефективності її профілактики. Віктимність дітей та підлітків є не тільки одним із небезпечних та тривожних явищ у суспільстві, а дуже серйозною соціально-педагогічною проблемою. Діти та підлітки схильні стати жертвою тих чи інших несприятливих обставин, які склалися у родині, країні або суспільстві.

Особливе місце у вирішенні цієї найгострішої проблеми відводиться особистості соціального фахівця, як людини відповідальної за соціальне виховання та соціалізацію молодого покоління. Розв'язання цього питання можливе тільки комплексно, з залученням всіх суб'єктів профілактичного впливу. Задля цієї мети потрібно забезпечити якісну підготовку майбутніх соціальних фахівців до зазначеної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволив встановити, що проблему віктимології, її види та особливості у різній віковий період розвитку особистості розглядали В. Голіна [3], Б. Головкін [3], С. Гура [4], М. Валуйська [3]; чинники, що сприяють ситуації, у якій дитина стає жертвою несприятливих умов соціалізації проаналізували Т.Вакулич [1], Н. Теслик [7].

Проблему професійної підготовки фахівців соціальної галузі розкрито у наукових працях М. Волошенко [2], З. Фалінської [8], до профілактичної роботи з різними соціальними суб'єктами частково репрезентовано в дослідженнях В. Костіної [6], З. Шевців [9] тощо.

Метою є дослідження сутності та особливостей підготовки майбутніх соціальних

фахівців до профілактики віктимології дітей та підлітків.

Виклад основного матеріалу. Аналіз останніх наукових досліджень свідчить, що не має єдиного розуміння феномену «віктимність». Існує декілька підходів до визначення цього поняття.

Представники юридичної науки розглядають, віктимність як галузь, «що вивчає жертв злочинів, тобто постраждалих від злочинних дій». Згідно з карно-процесуальним законодавством, постраждалою визнається особа, котрій злочином завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Це одна з центральних фігур попереднього слідства та розгляду справи в суді, якщо йдеться про злочин проти особистості: вбивство, тілесне ушкодження, зґвалтування, грабіж, розбій, автотранспортну подію, хуліганство тощо [3, с. 32].

Психологи розуміють під віктимністю «підвищену здатність людини через низку духовних і фізичних властивостей, а також соціальну роль чи статус ставати за певних обставин жертвою злочину» [4, с. 116]. Вони виділяють види віктимності особистості: *віктимогенна деформація* (сукупність соціально-психологічних особливостей особи, пов'язаних із особливостями її соціалізації); *професійна віктимність* (обумовлена виконанням деяких соціальних функцій, наприклад, інкасатор, таксист, міліціонер тощо); *вікова віктимність* (як біологічна властивість); *віктимність «патологія»* (як наслідок патологічного стану особи - тяжкий соматичний розлад, фізична недуга чи психічне захворювання) [4, с. 117].

Науковці соціально-педагогічного напрямку вважають, що віктимність - «це схильність людини до відхилення від нормального перебігу процесу соціалізації, що, врешті-решт, робить її жертвою несприятливих умов соціалізації» [5, с. 29].

На основі аналізу наукової літератури В. Голіної [3], С. Гури [4], Н.Теслика [7] ми дійшли висновку, що віктимність - це схильність особистості порушувати нормальний перебіг процесу життєдіяльності, що робить її жертвою несприятливих умов соціалізації.

Проаналізувавши соціально-педагогічну літературу Т. Вакуліч [1], В.Голіна [3], Б. Головкін [3], М. Валуйська [3], Н. Теслик [7] виділяємо три види жертв несприятливих умов соціалізації особистості:

- реальні, до яких відносяться усі, хто знаходиться під захистом держави (особи з обмеженими можливостями, з психосоматичними дефектами і відхиленнями, діти, підлітки);
- потенційні характеризуються напруженим психічним станом, акцентуаціями характеру (як правило, це діти та підлітки, які народилися у неблагополучних сім'ях; мігранти; метиси; представників інонаціональних груп у місцях компактного проживання іншого етносу);
- латентні - це високообдаровані люди, які з певних причин не можуть, чи не змогли самореалізуватися на основі власних обдарувань та внутрішньої спрямованості [7, с. 30].

Для вирішення питання виникнення та розвитку віктимної поведінки у дітей та підлітків застосовується технологія соціально-педагогічної профілактики як одна із пріоритетних напрямів у соціальній роботі.

Отже, аналіз наукової літератури Т. Вакуліча [1], З.Шевцова [9] дозволив визначити профілактику віктимності дітей та підлітків як сукупність конкретних соціально-педагогічних, психологічних, організаційних, управлінських та культурно-виховних заходів, що здійснюються задля попередження, зменшення або повну нейтралізацію негативних явищ, шляхом виявлення і ліквідації причин та умов, що сприяють появі віктимних проявів у дітей і підлітків. У свою чергу, забезпечення ефективної соціально-педагогічної профілактики віктимності дітей і підлітків, залежить, насамперед, від професіоналізму суб'єктів профілактичного впливу. Оскільки соціальний працівник належить до фахівців, що працюють з людьми, складний процес соціальної роботи потребує ґрунтовних знань у різних сферах суспільного життя, а

ефективність такої роботи багато в чому залежить від самого фахівця, його вмінь, особистісних якостей, тобто від його професіоналізму та професійної підготовки.

Аналіз теоретико-методичних питань підготовки соціальних фахівців у наукових працях М. Волошенко [2], В. Костіної [6], З. Фалінської [8] дозволив сформулювати поняття «*підготовка майбутніх соціальних фахівців до профілактики віктимності дітей і підлітків*» як процес набуття здобувачами під час навчання необхідних знань, умінь, навичок та досвіду щодо сутності, особливостей, форм, методів і технологій здійснення профілактичної роботи з дітьми і підлітками, схильними до віктимних проявів, а також можливості відтворювати ці знання та досвід у майбутній професійній діяльності.

Результатом процесу підготовки майбутніх соціальних фахівців до професійної діяльності з *профілактики віктимності дітей і підлітків* визначено готовність здобувачів до здійснення такої роботи.

Висновки і перспективи подальших досліджень Отже, професіоналізм майбутнього соціального фахівця базується на соціальних компетенціях, а саме, на знаннях, уміннях і навичках, які мають формуватися та вдосконалюватися у них протягом всієї професійної діяльності.

Перспективним напрямом подальшої дослідницької діяльності є розробка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних фахівців до профілактики віктимності дітей і підлітків, який є дієвими та може використовуватися у процесі професійної освіти майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів.

Література:

1. Вакуліч Т. М. Аналіз проблеми психологічної компетентності освітян щодо попередження розвитку віктимної поведінки суб'єктів навчально-виховного процесу. *Вісник післядипломної освіти*. 2018. Вип. 1 (2). С. 62–70.
2. Волошенко М. О. Профілактично-корекційна робота з підлітками девіантної поведінки: навчальний посібник до тренінг-курсу. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 130 с.
3. Голіна В.В., Б. Головкін Б.М., Валуйська М. Ю. Віктимологія: навчальний посібник. Харків: Право, 2019. 308 с.
4. Гура С. О. Психологічні особливості віктимної молодих людей. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Харків: НУЦЗУ, 2017. № 21. С. 116-121.
5. Давиденко О.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків. *Соціальний педагог*. 2021. № 3. С. 45-51.
6. Костіна В.В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Харк. нац. уедаг. унів-т імені Г.С. Сковороди. Харків, 2019. 43 с.
7. Теслик Н. М. Віктимологія: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2021. 71 с.
8. Фалінська З. З. Волонтерська практика в системі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського університету* . Ужгород, 2018. Вип. 29. С. 230–232.
9. Шевців З.М. Соціально-педагогічна профілактика та реабілітація: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів. Київ ЦУЛ, 2022. 182 с.